

На жаль, це поки все, що вдалося нам знайти з листування між двома видатними українцями. Сподіваємось, що подальші пошуки в архівах принесуть свої результати.

ПОСИЛАННЯ

1. о. Юрій Мицик. Листування митрополита Іларіона (Огієнка). – К., 2006. (Це видання не охоплює всієї кореспонденції митрополита і якраз та частина, що стосується зв'язків митрополит Іларіон – Онацький, має увійти в 2 том видання).
2. Архів УПЦ в Канаді (Вінніпег), архів митрополита Іларіона (Огієнка), бокс № 9, папка Онацький, лист від 22.04.1946 р.
3. Архів УПЦ в Канаді (Вінніпег), архів митрополита Іларіона (Огієнка), бокс № 5, лист від 02.05.1946 р.
4. Демченко Т.П. Здобуття Батьківщини: життя та творчість Євгена Онацького. – Чернігів, 2016. – 184 с.
5. Архів УПЦ в Канаді (Вінніпег), архів митрополита Іларіона (Огієнка), бокс № 9, лист від 20.03.1947 р.
6. Винар Л. Євген Онацький – чесність з нацією 1894–1979/Л. Винар // Український історик. – 1980. – Ч. 1–4. – С. 161.
7. Архів УПЦ в Канаді (Вінніпег), архів митрополита Іларіона (Огієнка), бокс № 9, папка Онацький, лист від 07.09.1947 р.).
8. Архів УПЦ в Канаді (Вінніпег), архів митрополита Іларіона (Огієнка), бокс № 5, лист від 27.05.1956 р.
9. Архів УПЦ в Канаді (Вінніпег), архів митрополита Іларіона (Огієнка), бокс № 5, лист від 24.07.1956 р.

Тарасенко І.Ю. Из переписки митрополита Илариона (Огиенко) и Е. Онацкого

В статье рассматривается переписка двух выдающихся украинских научных и общественных деятелей – митрополита Илариона (Огиенко) и Е. Онацкого на базе материалов канадских архивов.

Ключевые слова: архив, переписка, украинская эмиграция.

Tarasenko I.Yu. Correspondence of Metropolitan Hilarion (Ohienko) and Ye. Onatsky

The article deals with the correspondence of two prominent Ukrainian scientists, public figures – Metropolitan Ilarion (Ohienko) and Ye. Onatsky based on material of Canadian archives.

Key words: archive, correspondence, Ukrainian emigration.

09.03.2017 р.

Ј

УДК (093)94(477)«1948/1955»

Я.М. Гирич

ЛИСТУВАННЯ С. СЕРГЄЄВА-ЦЕНСЬКОГО З ДИРЕКТОРОМ ГЛУХІВСЬКОГО УЧИТЕЛЬСЬКОГО ІНСТИТУТУ Г. САПІТОНОМ

Публікуються декілька листів випускника Глухівського учительського інституту 1895 р. Сергія Миколайовича Сергєєва-Ценського (його ім'я носив Глухівський педінститут упродовж 1975–2001 рр.) до директора Глухівського учительського інституту Григорія Сапітона

Ключові слова: Глухів, учительський інститут, університет, епістолярій, Г. Сапітон, С. Сергєєв-Ценський.

Пошук та публікація історичних документів є одним з важливих завдань історичної науки. Археографічна робота з оприлюднення та збереження пам'яток минувшини відноситься до числа її стратегічних напрямів. Традиційною складовою спеціальних історичних досліджень є епістолологія (епістолографія), що вивчає приватне листування як окремий вид джерел особового походження [8, с. 228]. Цілком природним є той факт, що

Значок, присвячений С. Сергєєву-Ценському

подібні тексти характеризуються значною долею суб'єктивізму, тому до них дослідникам варто ставитися дуже обережно, пам'ятаючи про необхідність їх верифікації.

У фондах народного історико-педагогічного музею Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка виявлено листування Сергія Сергєєва-Ценського з директором Глухівського учительського інституту Григорієм Сапітоном. Листи написані 15 листопада 1948 р., 22 грудня 1948 р. та 24 червня 1949 р. На сьогодні в музеї зберігаються машинописні копії листів. Їх оригінали 10 листопада 1965 р. (три названі листи за 1948 та 1949 рр. та телеграма 1955 р.) були передані літературно-меморіальному музею письменника у Алушті. Листів Г. Сапітона до російського письменника виявити не вдалося. Далі наведено тексти трьох листів 1948–1949 рр. і телеграми 1949 р., відтворені за машинописними копіями. Окрім того, публікується лист колективу Глухівського педінституту до літератора за 1955 р. та вітальна телеграма митця. В опублікованому листуванні точно відтворено орфографію, стиль та пунктуацію тексту. Російський письменник Сергій Сергєєв-Ценський¹ у своїх листах намагався коротко

1. **Сергій Миколайович Сергєєв (з 1892 р. використовував творчий псевдонім Сергєєв-Ценський)** народився 18 (30 н. ст.) вересня 1875 р. у с. Бабино Тамбовської губернії (с. Преображення Расказівського району Тамбовської області) у родині вчителя земської школи. Батько, Микола Сергійович Сергєєв, був учасником Східної війни, зокрема оборони Севастополя, мати – Наталія Іллівна, походила з терських козаків. 1880 р. родина переїхала до Тамбова. У 1887–1890 рр. навчався у Тамбовському повітовому училищі. У 1891–1892 рр. навчався у підготовчому класі Катерининського учительського інституту в Тамбові. 1892 р. вийшла перша публікація у «Тамбовских губернских ведомостях». У замітці «Кочетовская плотина» вперше було вжито псевдонім Ценський, пов'язаний з річкою Цна. На той момент у нього померли двоє старших братів, батько і мати, С.М., лишився без засобів до існування.

Того ж року за державний кошт вступив на навчання до Глухівського учительського інституту. На 1892 р. там було 53 вихованці. 1895 р. він його закінчив. Отримавши призначення на роботу до Немирівської жіночої гімназії, невдовзі від нього відмовився. Спочатку вирішив відбутися військовою повинністю, записавшись добровольцем (рос. вольноопределяющийся) і розряду до 19 Костромського піхотного полку. Упродовж року служби (1895–1896 рр.) в Батурині та Житомирі пройшов шаблі від рядового, ефрейтора, унтер-офіцера та склав іспити на звання прапорщика запаса. Потім працював викладачем російської мови у Кам'янець-Подільському міському училищі (вересень – грудень 1896 р.) та вчителем історії й географії у Куп'янському повітовому училищі

згадати свої студентські роки. У 1892–1895 рр. він навчався у Глухівському учительському інституті. 1895 р. повний трирічний курс навчання завершили 14 вихованців інституту. Сергію Миколайовичу Сергєєву, «сину міщанина з м. Тамбова, православному, 19 років» було присвоєне звання «міського вчителя» та вручено срібну медаль «за зразкову поведінку та відмінні успіхи у науках» [12]. Період навчання у Глухові час від часу знаходив відображення у листах літератора не тільки до Г. Сапітона, а й до російського письменника та журналіста Олексія Володимировича Прямова чи свого друга В.П. Дорошенка. У посланні до останнього за 1948 р. він у черговий раз з вдячністю оцінював свою Alma Mater, зауважуючи: «Я очень благодарен Глуховскому Учительскому Институту за энциклопедию, которой он снабдил меня» [3, с. 11].

Пізніше, у 1951 р., письменник згадував свою промову на урочистому врученні атестатів 16 серпня 1895 р.: «Благодаря Глуховскому институту, его педагогам, студентам я полюбил умственный труд, полюбил прочно, на всю жизнь. Надо благодарить наш институт именно за то, что курс его был очень широк, и мы из института выходим наполненными энциклопедическими знаниями. Куда бы судьба меня ни забросила, я буду вспоминать о Глуховском институте, его прекрасных педагогах, студентах, товарищах с неизменным уважением, симпатией и благодарностью» [10, с. 88].

У місцевих публікаціях та розвідках упродовж останніх сімдесяти років досить часто цитують окремі фрагменти першого листа. Зокрема, регулярно згадуються сюжети про подяку інституту та його викладачам, любов до України, енциклопедичний характер освіти, надання письменником учительському інституту неофіційного звання «університету для бідних» [3, с. 15; 11, с. 12; 9; 2, с. 19]. Проте, повний текст листа досі не наводився, іноді його фрагменти цитувалися з деякими розбіжностями

(Харківський учбовий округ), займався репетиторством у Харкові. Восени 1898 р. як вільний слухач відвідував деякі курси у Харківському імператорському університеті. Після цього вчителював у Європейській частині Російської імперії в різних навчальних закладах: Спаське трикласне міське училище (вчитель географії та природознавства, Рязанська губернія, Московський учбовий округ), Павлоградська жіноча гімназія (вчитель фізики, Катеринославська губернія, Одеський учбовий округ), училище Павловського Посаду (викладач математики та природознавства, Московська губернія, Московський учбовий округ), Тальсенське міське училище (вчитель словесності, історії та географії, Курляндська губернія, Ризький учбовий округ), потім повернувся до Павлоградської гімназії. 1901 р. у Павлограді накладом 300 примірників вийшла друком його перша книга «Думы и грезы».

Після початку війни з Японією вдруге мобілізований до війська. Служив у Херсоні (Очаківський полк), Одесі та Сімферополі (51 Литовський полк). Звільнений наприкінці 1905 р. за політичну неблагонадійність. Тоді він полишив вчителювання та вийшов у відставку у чині колезького асесора (VIII ранг, відповідав військовому званню капітана піхоти). Після цього оселився в Алушті, де звів особняк на схил Орлиної гори. 1914 р. на рік був удостоєний Сталінської премії як прапорщик запасу до ополченської дружини Севастополя. Найвідомішим твором письменника стала «Севастопольская страда» за яку 15 березня 1941 р. він був удостоєний Сталінської премії в галузі літератури і мистецтва I ступеня в номінації художня проза. У 1941–1944 рр. – в евакуації у Москві, Куйбишеві, Алма-Аті. 1943 р. обраний дійсним членом АН СРСР з присудженням наукового ступеня доктора філологічних наук. Останні роки працював над завершальними творами епопеї «Преображение России», розпочатої ще 1918 р. Повністю закінчити їх він не встиг, до її складу увійшли 12 романів, 3 повісті та 2 етюди. Помер 3 грудня 1958 р. в Алушті [10].

з оригіналом [13]. Тому публікація наявного листування покликана ліквідувати існуючі лакуни та суперечності.

З точки зору інформативності найбільший інтерес становить перший лист письменника написаний, 15 листопада 1948 р. У ньому колишній випускник помітну увагу присвятив реаліям учительського інституту кінця XIX ст. Ним дуже високо відзначені викладачі закладу: Олександр Васильович Белявський (у 1874–1894 рр. – перший директор Глухівського учительського інституту, викладач педагогіки), Іван Семенович Андрієвський (у 1880–1894 рр. працював викладачем історії та географії, у 1894–1905 рр. – директор інституту та викладач педагогіки), Михайло Іванович Демков (у 1885–1900 рр. – викладач природничої історії), Григорій Омелянович Линник (у 1882–1894 рр. – викладач російської мови, у 1894–1901 рр. – викладач історії та географії).

У тому ж листі російський письменник стверджує, що учительський інститут «заклав міцний фундамент моєї освіти». Проте, необхідно усвідомлювати, що після Глухова Сергєєв-Ценський більше ніде не вчився і йому не було з чим порівнювати (за винятком декількох місяців вільного відвідування занять у Харківському університеті 1898 р.), а учительські інститути до Лютневої революції не давали вищої освіти. На час написання листів Глухівський заклад так само мав статус учительського інституту. До середини XX ст., після комуністичних експериментів у сфері вищої освіти, учительські інститути стали ерзац-варіантом неповної вищої освіти².

Ще одним сюжетом, на який постійно звертали увагу автори попередніх публікацій, це симпатія літератора до України. З українськими землями його пов'язували роки навчання, військової служби та вчительської праці, місце видання його першої книги. На момент осідання письменника в Алушті у 1905 р. Крим був частиною Таврійської губернії, яка навіть у ті часи багатьма підданими російського монарха вважалася «українською».

Варто зазначити, що в публікаціях радянської доби не згадувалися пасажі С. Сергєєва-Ценського про «закутковий» характер Глухова та роль місцевого філантропа Неплюєва³ у відкритті інституту.

Як можна зрозуміти зі змісту листів, тогочасний

2. Після реорганізації у 1920–1921 рр. в інститути народної освіти чи педтехнікуми, учительські інститути були відновлені у 1933–1934 н. р. Тепер ці заклади існували паралельно з педінститутами і не давали повної вищої освіти. Тут готували вчителів для 5–7 класів. Після трирічного відпрацювання в школі випускники учительських інститутів мали право поступати на III курс педінституту без іспитів. До середини 1950-х рр. учительські інститути були реорганізовані у педінститути, педучилища або ліквідовувалися. Глухівський учительський інститут 1954 р. набув статусу педагогічного.

3. **Микола Іванович Неплюєв** (30 жовтня 1825 – 17 січня 1890) – таємний радник, поміщик. Нащадок відомого російського роду. Був праправнуком засновника Оренбурга Івана Івановича Неплюєва. Виховання здобув у Швейцарії та школі гвардійських підпрапорщиків. 1844 р. одержав офіцерське звання та служив у лейб-гвардії драгунському та кінно-гренадерському полках. 1863 р. обраний Глухівським повітовим предводителем дворянства, у 1872–1890 рр. був Чернігівським губернським предводителем дворянства. Нагороджений орденом Св. Володимира II ст. Похований у Ямполі. Його старший син Микола став засновником Хрестовоздвиженського православного трудового братства [4, с. 227].

очільник інституту Григорій Сапітон⁴ першим написав С. Сергееву-Ценському. Напевно, це було пов'язане з наближенням 70-ліття закладу та роботою директора над створенням нарисів з історії інституту [3].

З нагоди 80-ї річчя російського митця у 1955 р. відбувся новий обмін листами між Глухівський педінститутом та ювіляром.

Після смерті письменника 1958 р. активізувався процес його глорифікації⁵. 5 травня 1964 р. у Алушті в садибі письменника відкрився літературно-меморіальний музей, а за два роки в Алушті було встановлено перший пам'ятник митцеві. 1967 р. побачило світ 12-томне зібрання творів.

4. **Сапітон Григорій Львович** народився у жовтні 1901 р. у с. Тупичів Городнянського повіту Чернігівської губернії (нині – Городнянський район Чернігівської області) у селянській родині. Влітку 1921 р. вчився на учительських курсах та отримав звання учителя семирічної школи. У 1921–1922 роках працював вчителем початкової школи у с. Виховстві на Чернігівщині. У 1922–1924 роках проходив військову службу в лавах РСЧА у 136 полку (м. Миколаїв, червоноармієць-політосвітній робітник). У 1924–1927 роках навчався на фізико-математичному факультеті Чернігівського інституту народної освіти («викладач фізики і математики»). У 1927–1930 роках викладав фізику та електротехніку у Добрянській профтехшколі. Із 1 вересня 1930 р. до 1 вересня 1931 р. перебував на посаді асистента в Шосткинському хіміко-технологічному інституті. Із 1 вересня 1931 – 1 вересня 1932 рр. – працював асистентом фізики у Чернігівському інституті соціального виховання. Із 1 вересня 1932 р. – до 23 травня 1934 (1935?) р. – перебував на посаді доцента у Глухівському сільськогосподарському інституті. У 1935–1937 роках був завідувачем з учбової частини та викладав електротехніку у Глухівському технікумі механізації сільського господарства. У 1937–1939 роках працював завідувачем з учбової частини Глухівської СШ № 3 й за сумісництвом викладав фізику у Глухівському учительському інституті (1 вересня 1938 – 1 вересня 1939 рр.).

1 вересня 1939 – 27 серпня 1941 року перебував на посаді старшого викладача фізики та був деканом фізико-математичного факультету Глухівського учительського інституту. Із 21 жовтня 1941 – 1 лютого 1944 рр. викладав електротехніку у Дятьковському скло-керамічному технікумі (заклад з Брянської області було евакуйовано у м. Вольськ, Саратовська обл. РРФСР). Одночасно, з 1 жовтня 1942 по 10 жовтня 1943 року за сумісництвом був викладачем фізики у Вольському учительському інституті.

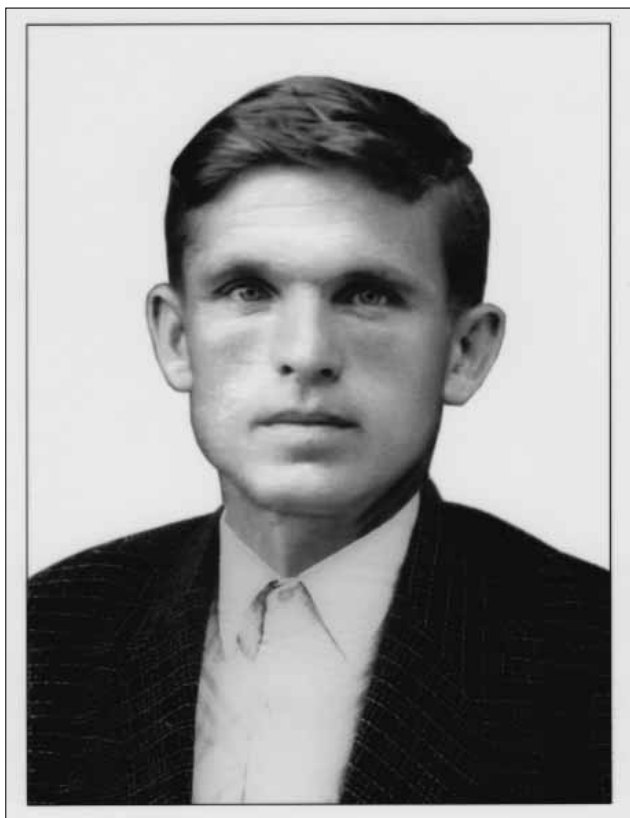
За викликом НКО УРСР прибув у розпорядження Глухівського УІ та 17 лютого 1944 року призначений на посади старшого викладача фізики, завідувача кафедри фізики та декана фізико-математичного факультету (завідувача фізико-математичного відділу) Глухівського учительського інституту. 1 вересня 1947 р. призначений директором Глухівського учительського інституту. 8 серпня 1952 року звільнений з посади директора Глухівського УІ з формулюванням «як такий, що не забезпечив керівництва інститутом». Залишився завідувачем та старшим викладачем кафедри фізики ГУІ.

1950 р. склав кандидатські іспити з педагогіки. Працював над написанням кандидатської дисертації. Викладав фізику та методику фізики. На початку 1953 р. брав 10-денне наукове відрядження для роботи в Київському республіканському історичному архіві для написання дисертації. У листопаді 1953 – січні 1954 рр. брав творчу відпустку для завершення роботи над дисертацією. Був автором рукопису з історії інституту. 29 січня 1954 року був виключений зі штату у зв'язку із смертю.

Член ВКП(б) з 1945 р. У 1928–1930 рр. – член Добрянської селищної ради. У 1927–1930 рр. – був головою Добрянського районного комітету робітничої освіти. У 1928–1930 рр. – член Чернігівського окружного комітету робітничої освіти. Мав військове звання техінтенданта І рангу (капітан інтендантської служби). Нагороджений медаллю «За трудову доблесть» (1945 р.). У персональній анкеті вказано слабкий рівень володіння німецькою мовою [1].

5. Це явище іноді носило зворотній характер. Так, 1956 р. двом річковим кораблям було присвоєне ім'я письменника. Перший з них, двохпалубний пасажирський дизель-електрохід німецького проекту 646, вже наступного 1957 р. був перебазований з Архангельська до Омська та одержав нову назву «Родина» (рос.).

Інший – вантажопасажирський пароплав українсько-угорського проекту 737А 1958 р., змінив ім'я на «Сталінград» (з 1962 р. – «Волгоград»). 2001 р. колише судно Московського річкового пароплавства було утилізоване поблизу Саратова.

Григорій Львович Сапітон

З нагоди столітнього ювілею російського літератора йому відкрили пам'ятник у Тамбові та спільними зусиллями Сімферопольського держуніверситету ім. М. Ф. Фрунзе та Алуштинського меморіального музею провели наукову конференцію. Конференції, присвячені розгляду творчої спадщини академіка, потім пройшли у Глухові («С.Н. Сергеев-Ценский – выдающийся советский писатель-академик (к 110-летию со дня рождения)», 1985 р.), Алушті (робота секції «Жизнь и творчество С.Н. Сергеева-Ценского» у межах Кримської наукової конференції «Проблемы художественного метода русской литературы конца XIX – начала XX веков», 18–29 вересня 1990 р.), Тамбові («С.Н. Сергеев-Ценский и современность», вересень 1995 р.). У 2009 р. при факультеті філології та журналістики Тамбовського університету створено Лабораторію з вивчення творчої спадщини С. Сергеева-Ценського у контексті російської літератури.

Важливою частиною заходів до вшанування 100-ліття російського письменника стало присвоєння його імені Глухівському державному педагогічному інституту. Це питання було вирішене Постановою Ради Міністрів УРСР № 439 від 29 жовтня 1975 р. Ім'я С.М. Сергеева-Ценського ВНЗ носив двадцять шість років до моменту реорганізації в університет [6]. Літератор став першою людиною, чие ім'я було надано Глухівському педінституту. Присвоєння українському вишу імені російського письменника цілком відповідало тогочасній політичній кон'юктурі. Проте, подібні прецеденти мали місце раніше. Так, ще у 1933 р., за рік до святкування 60-річчя

закладу, тогочасне керівництво безуспішно порушувало клопотання про надання Глухівському інституту соціального виховання (педінституту?) імені тодішнього наркома освіти УСРР Миколи Скрипника [5, с. 42–43]. Починаючи з 2008 р. Глухівський педуніверситет носить ім'я Олександра Довженка – випускника 1914 р. [7].

Отже, запропоновані листи й телеграми є цікавими документами, що по-своєму ілюструють історію освіти Північного Лівобережжя XIX–XX ст. Їх оприлюднення покликане розширити джерельну базу дослідження минулого Глухівського університету, залучити до наукового обігу листи випускника 1895 р. Сергія Сергєєва-Ценського, ім'я якого носив заклад у 1975–2001 рр.

*****

Копия

Уважаемый т. Сапитон! 15/XI/1948 г. Алушта

Я получил одно за другим два Ваши письма и могу сообщить Вам, что я, действительно, с сентября 1892 г., по июнь 1895 г. Проходил курс Глуховского Учительского института, который закончил 1-й по успехам, будучи тогда 19 летним.

Мне нужно было, ввиду полного отсутствия средств для получения образования, поступить в такое учебное заведение, где я мог бы учиться за казенный счет, почему я и приехал тогда в уездный город Черниговской губ. из губернского – Тамбова.

Учительский институт тогда, – этих университетов для бедных было на всю Россию только девять: в Петербурге, Москве, Тифлисе, Вильне, Казани, Томске, Феодосии, Белгороде и Глухове (а университетов было тогда 10). Не все учебные округа того времени имели свои уч. ин-ты.

Глуховский институт был основан для нужд Киевского учебного округа, Феодосийский – Одесского, Белгородский – Харьковского.

Почему учительский институт попал в какой-то захолустный Глухов, к которому и железной дороги не было (станция была в 60 верстах), объясняется тем, что об этом хлопотал местный филантроп (или что то в этом роде) Неплюев, богатый помещик Глуховского уезда (как в Феодосии был основан институт благодаря художнику Айвазовскому, а в Тамбове учительская семинария была названа «институтом» благодаря представлению об этом своего попечителя гофмейстера Эммануила Дмитриевича Нарышкина, – сына Александра I от Мар. Ант. Нарышкиной).

В то время, когда я поступил в Глух. инст. (по конкурсному экзамену), директором был Ал-р Вас. Белявский, но через год он, уже весьма маститый, вышел в отставку, и директором стал преподаватель истории Иван Семенович Андриевский.

Белявский был директором едва ли не с самого основания института и преподавал нам педагогику, т. е. историю и теорию педагогического искусства, причем в теорию входили и психология, и логика. При нем же один из преподавателей, естествовед – Михаил Иванович Демков (ставший впоследствии директором

Московского учит. института) начал и закончил свой объемистый труд «История русской педагогики», а И.С. Андриевский написал книгу «Генезис науки, ее методы и принципы». Преподаватель русского языка и словесности был учеником знаменитого Потебни и ввел в качестве учебника его «Записки по русской грамматике» в курс института. Сам же он, – Григорий Емельянович Линник, – написал «Корнесловие».

Вот этим 4-м преподавателям, т. е. Белявскому, Андриевскому, Демкову и Линнику, я и считаю себя обязанным за полученное мною образование, имевшее энциклопедический характер. Особенно широко преподавались: русский язык и словесность, история и биология. Кроме того, мне, как любителю рисования, очень помнится и преподаватель рисования, Ал-р Ив. Шапорин (отец композитора). Всегда содержательными были темы для четвертных сочинений, даваемые Линником, причем часто они выходили за пределы тем литературных (напр. – «Сознание законности, как результат эволюции человечества» или «Почтово-телеграфные регалии»).

Глуховский учительский институт заложил прочный фундамент моего образования; кроме того, он познакомил меня и с Украиной, с украинским языком (в объеме Шевченко), с украинскими песнями, – а это тоже имело для меня большое значение.

Приветствую Вас и желаю процветания институту.

Академик Сергеев-Ценский

*****

22/XII/48 г.

г. Алушта Крым

Уважаемый Григорий Львович!

Я несколько не сомневаюсь, что преподавание в Глуховском учительском институте теперь поставлено несравненно лучше, чем 55 лет назад, когда не было отделений. Сам же я уже 45 лет как оставил учительство и интересы преподавания отошли от меня в далекое прошлое. А что касается статьи для институтского сборника, то должен Вам сказать, что статей я вообще не пишу ни на какие темы: это совершенно не моя специальность.

Благодарю за приглашение приехать на юбилей института. Однако до сентября 49 года времени еще очень много и такому маститому старцу, как я, давать обещания приехать по меньшей мере легкомысленно.

Нынче жив, – завтра помер.

Поживем – увидим.

Приветствую Вас и прошу передать мой привет Совету института.

Сергеев-Ценский

*****

Москва 24/VI-49

Многоуважаемый Григорий Львович!

Ваше письмо с фотоснимками получил в Алуште, готовясь ехать в Москву, почему своевременно Вам не отвечал. Да, признаться и отвечать-то было нечего: никаких снимков у меня с той отдаленной поры не могло бы уцелеть, если бы они и были, но их и не было.

Что касается моего портрета, то посылаю Вам пока открытку, выпущенную год назад «Литературной газетой», а по возвращении в Алушту pošлю Вам свою трехтомную эпопею «Севастопольская страда», к которой приложен другой мой портрет, и в конце 3-го т. имеется маленькая биография.

Приветствую Вас!

Акад. Сергеев-Ценский

*****

(Осінь 1949 р. – прим. вид.)

Глухов, Сум. обл., уч институт директору.

Сердечно поздравляю торжественным днем семидесятилетия института Вас Григорий Львович преподавательский состав и студентов горячо желаю дальнейшего процветания очень сожалею что не могу приехать на праздник института о котором более полувек храню светлые воспоминания.

Академик Сергеев-Ценский

*****

Гор. Алушта, Крымской области, УССР.

Большому художнику русского слова писателю-академику

Сергею Николаевичу Сергееву-Ценскому

Мы, студенты-профессорско-преподавательский состав и сотрудники Глуховского государственного педагогического института, собравшись на торжественное собрание, посвященное 81-й годовщине существования нашего института – одного из старейших на Украине педагогических учебных заведений, шлем Вам дорогой Сергей Николаевич воспитаннику нашего института, большому художнику слова, свои искренние пожелания доброго здоровья и дальнейших творческих успехов на благо советской литературы. Мы с удовольствием отмечаем Ваше славное 80-летие со дня рождения, 55-летие литературного творчества и горячо поздравляем Вас, с высшей наградой нашей Родины – орденом Ленина.

Мы свято храним лучшие традиции нашего старейшего вуза и гордимся тем, что наш институт, будучи до революции «университетом для бедных», дал Вам энциклопедические знания, чем способствовал становлению Вас как великого художника слова.

Выступив впервые со своими литературными произведениями в мрачную эпоху самодержавного гнета, Вы сумели стать на путь правдивого изображения русской действительности и показали себя проникновенным мастером русского слова, говоря словами великого Горького, – «властелином словесных тайн».

После грозных октябрьских дней, преобразовавших Россию на началах коммунизма, наша родная Коммунистическая партия, созданная и выпестованная гением В.И. ЛЕНИНА, создала все условия для безграничного развития науки, культуры и искусства. В годы Советской власти, Вы, дорогой Сергей Николаевич, став на путь социалистического реализма, создали ряд замечательных произведений, пользующихся большим успехом и

заслуживающих высокого уважения. Мы горячо благодарим Вас за героическую эпопею «Севастопольская страда», которая принадлежит к числу любимых наших книг, и раскрывает массовый героизм, непреклонную стойкость и легендарное мужество русского народа при защите своей Родины. Мы с нетерпением ждем выхода в свет новых Ваших произведений, органически входящих в художественное полотно «Преображение России», которое, рисуя картину русской жизни на протяжении десятилетий, помогает нам глубже понять прошлое и те грандиозные преобразование в нашей стране, происшедшие благодаря победоносной героической борьбе масс под испытанным руководством Коммунистической партии Советского Союза.

Дорогой Сергей Николаевич! В своем «Слове к молодым» Вы призвали молодежь к напряженному труду, к непрерывному накоплению знаний «Всегда осознавать, всегда чувствовать ответственность перед народом к которому принадлежишь».

В нашем институте, благодаря великой заботе Коммунистической партии и Советского правительства о подготовке высококвалифицированных кадров для народного просвещения, за годы Советской власти была укреплен материальная база и созданы благоприятнейшие условия для учебно-воспитательной и культурно-массовой работы, а также быта студентов и преподавателей.

Отвечая на заботу Партии и Правительства студенты нашего института идут в авангарде молодежи Глуховского района. Они не только упорно овладевают высотами науки, но и принимают активное участие в общественной жизни, оказывая значительную помощь труженикам колхозных полей в выполнении исторических решений Пленумов ЦК КПСС.

Коллектив института и дальше будет прилагать все усилия, чтобы давать стране полноценных специалистов для Советской школы.

Приветствую Вас, дорогой Сергей Николаевич, со славным 80-летием, желаем от всей души еще долго радовать нас плодами своего творческого вдохновения, могуществом своего таланта.

По поручению общего собрания студентов, профессорско-преподавательского состава и сотрудников Глуховского государственного педагогического института:

ДИРЕКТОР	(ТОМЧУК)
СЕКРЕТАРЬ ПАРТБЮРО	(ЕВСЕЙЧИК)
ПРЕДСЕДАТЕЛЬ МЕСТКОМА	(САСС)
СЕКРЕТАРЬ КОМИТЕТА ЛКСМУ	(ДУБИНА)
ПРЕДСЕДАТЕЛЬ ПРОФСОЮЗА	(ШАМРАЙ)

гор. Глухов, 21 октября, 1955 г.

*****

ПОЗДРАВИТЕЛЬНАЯ ТЕЛЕГРАММА № 1447 от 13. 11. 1955. Из Алушты Крымской обл. в Глухов Сумской области директору педагогического института Томчуку

Весьма благодарен за поздравительное письмо. Желаю процветания институту. Сердечный привет студентам,

профессорам, преподавателям. Книги свои послал библиотеке института. Академик Сергеев-Ценский

ПОСИЛАННЯ

1. ВАГНПУ, особ. спр. викладача Г.Л. Сапітона, 46 арк.
2. Глухівський державний педагогічний інститут (1874–1994 рр.) / [авторський колектив: І. М. Ляшко, В. І. Белашов, В. А. Мосіяшенко, В. В. Заїка, В. П. Зінченко, М. П. Гурець]. – Суми: ВВП «Мрія» ЛТД, 1994. – 80 с.
3. Глуховському учительському інституту 75 лет (1874–1949 гг.) [Рукопис] / Григорий Львович Сапитон. – Глухов, 1949. – 47 с.
4. И.И. Неплюевъ, вѣрный слуга своего Отечества, основатель Оренбурга и устроитель Оренбургскаго края. Биографическо-исторический очеркъ, съ приложениемъ портрета Неплюева и родословной его потомковъ по прямой линии. Къ 300 л. юбилею существованія Уральскаго казачьяго войска / [сост. В.Н. Витевский]. – Казань: Типографія Императорскаго университета, 1891. – 230 с.
5. Овчаренко Ф.Д. Спогади / [Федір Данилович Овчаренко; упоряд. В. Г. Буткевич, Н. Ф. Овчаренко]. – К.: Оріяни, 2000. – 456 с.
6. Постанова Кабінету Міністрів України № 504 від 16 травня 2001 р. «Про утворення Глухівського державного педагогічного університету» // Офіційний вісник України. – 2001. – № 20. – С. 292.
7. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 958-р від 16 липня 2008 р. «Про присвоєння Глухівському державному педагогічному університету імені Олександра Довженка». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/958-2008-%D1%80>
8. Спеціальні історичні дисципліни: довідник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [І.Н. Войцехівська (кер. авт. кол.)]. – К.: Либідь, 2008. – 520 с.
9. Становление личности С.Н. Сергеева-Ценского-педагога / Л.В. Гнатюк // С.Н. Сергеев-Ценский – выдающийся советский писатель-академик (к 110-летию со дня рождения). Тезисы докладов научно-практической конференции / [редкол.: Звагельский Б.Л., Ковальчук Г.С., Колесник Л.С., Куриленко В.М., Симоненко В.Д. (отв. ред.)]. – С. 3–5.
10. Степанов Г.Г. Дорогой длинною: повествование / Георгий Георгиевич Степанов. – Краснодар: Краснодарское книжное издательство, 1985. – 415 с.
11. Столітній шлях. Нарис історії Глухівського державного педагогічного інституту [Рукопис] / І.М. Ляшко, А.Т. Гамалій; І.Т. Качан (відп. ред.). – Глухів, 1973. – 40 с.
12. ЦДІАК України, ф. 707, оп. 60, спр. 85., арк. 2–5.
13. Шахненко В.И. Глуховский пединститут в жизни С.Н. Сергеева-Ценского (на материалах писем писателя) / Вячеслав Иванович Шахненко // Вопросы профессиональной подготовки учителя в свете основных направлений реформы общеобразовательной и профессиональной школы (Тезисы докладов научно-практической конференции, посвященной 110-летию Глуховского института (24–26 октября 1984 г.)). – Глухов: ГППИ им. С.Н. Сергеева-Ценского, 1984. – С. 22–23.

Григорій Я.Н. Переписка С. Сергеева-Ценского с директором Глуховского учительского института Г. Сапитоном

Публикуются несколько писем известного выпускника Глуховского учительского института 1895 г. Сергея Николаевича Сергеева-Ценского, имя которого в 1975–2001 гг. носила его *Alma mater*, к директору Глуховского учительского института Григорию Сапитону.

Ключевые слова: Глухов, учительский институт, университет, эпистолярный, Г. Сапитон, С. Сергеев-Ценский.

Hryhorch Ya.M. Correspondence between S. Serheiev-Tsenskyi and director of Hlukhiv teacher's institute H. Sapiton

This article deals with publishing of a few letters from Serhii Mykolaiovych Serheiev-Tsenskyi to the director of Hlukhiv teacher's institute Hryhorii Sapiton

Key words: Hlukhiv, teacher's institute, university, epistolary, H. Sapiton, S. Serheiev-Tsenskyi.

15.03.2017 р.

J

УДК 94(477):930.253 «1956/1957»

В.А. Петриченко

РОЗСЕКРЕЧЕННЯ ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ У ПАРТІЙНИХ АРХІВАХ УКРАЇНИ У 1956–1957 РОКАХ

Стаття присвячена історії розсекречення документів Національного архівного фонду України. Розглянуто особливості процесу розсекречення документів у партійних архівах України у 1956–1957 роках.

Ключові слова: історія архівної справи, архівний фонд, партійні архіви, розсекречення.

Історія партійних архівів є однією з цікавих і малодосліджених сторінок як української, так і радянської архівної системи. Розпочавши свою діяльність у 1918–1921 роках у рамках існуючої архівної системи держави, вже у 1929 році, як зазначає Р.Я. Пиріг, «в УРСР була започаткована паралельна державній автономно діюча архівна система, покликана обслуговувати політико-ідеологічні, інформаційні, наукові та управлінські потреби правлячої партії» [5, с. 429]. Таким чином, партійні архіви фактично ставали досить дієвим інструментом комуністичної партії, у функції якого, відповідно, входили збір, накопичення та використання різноманітної партійної документації. Відповідно, доступ до партійних архівів та використання документальної інформації суворо регламентувався. Проте, певні зміни настали з приходом до влади М.С. Хрущова. XX з'їзд КПРС та пов'язані з ним рішення і події, які увійшли в історію під назвою «хрущовської відлиги», відбилися як на архівній системі в цілому, так і на системі партійних архівів СРСР та України. Початок цьому поклали постанови ЦК КПРС та РМ СРСР «Про заходи по впорядкуванню режиму зберігання і кращому використанню архівних матеріалів міністерств і відомств» від 7 лютого 1956 р., які в свою чергу були продубльовані аналогічними постановами, відповідно, ЦК КП України 22 березня 1956 р. та РМ УРСР 18 квітня 1956 р.

Дослідження проблеми розсекречення та спрощення доступу до документів партійних архівів у 1956–1957 роки дає можливість розглянути не лише особливості, власне, самого механізму передачі архівних документів із секретного на загальне зберігання, а й політичні, економічні та культурні особливості досліджуваного періоду. Проте, незважаючи на це, даний сегмент вітчизняної історії все ще залишається практично недослідженим, що, відповідно, виступає основним чинником її актуальності.

Отже, відтворення історії процесу та висвітлення особливостей розсекречення документів партійних архівів України у 1956–1957 рр. становлять мету та завдання розвідки.

Як зазначалося вище, процес розсекречення в архівах України розпочався 22 березня 1956 року. З прийняттям постанови ЦК КП України «Про заходи